

La perdiu blanca: els colors del domini alpí

(Fam. *Tetraonidae*; gen. *Lagopus*; sp. *mutus*; ssp. *pyrenaicus*)

Govern d'Andorra
Entre tots fem un país millor

Text: Marc Mossoll

Fotos: Bernard Bellon, Andoni Canela, Pere Isern

Disseny: A-Tracció-A

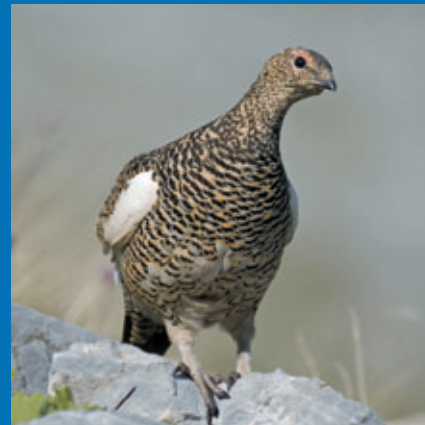
Origen

La perdiu blanca pertany al gènere *Lagopus* que pobla principalment els medis esteparis de les zones septentrionals d'Euràsia i Amèrica del Nord.

L'espècie *Lagopus mutus*, a la qual pertany la nostra, presenta una distribució circumboreal molt estesa i una població en àmbit mundial abundant. No obstant això, a conseqüència de les glaciacions del període Würm (45.000 a 20.000 BP) l'espècie s'ha vist obligada a colonitzar zones més meridionals, i va arribar d'aquesta forma fins als Pirineus.

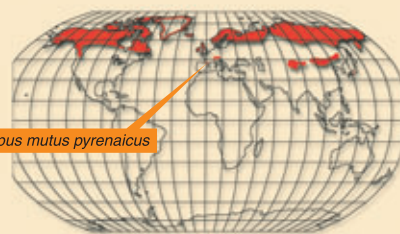
El retrocés glacial (13.000 BP) i l'increment general de les temperatures han provocat una regressió geogràfica de l'espècie, i els ocells, al sud de la seva àrea de distribució, han quedat arraconats a les serralades muntanyoses més altes, on les condicions creen un ambient més proper al de les tundres àrtiques del seu hàbitat d'origen.

Aquests ocells muntanyencs, aïllats del nucli principal, han evolucionat en sotaespècies que es diferencien entre si. La nostra sotaespècie, *Lagopus mutus pyrenaicus*, conjuntament amb la del Japó, és la més meridional de totes. El fet de viure a l'extrem sud de la seva àrea de distribució els atorga un estatus i un interès particulars, lligats a l'alta fragilitat de viure en un medi que ofereix condicions al límit de les que són capaces d'afrontar, i més ara que hom parla d'escalfament global.

Distribució del gènere *Lagopus* al món

- A l'origen: espècie àrtica, distribució circumpolar.
- A l'actualitat: tundra àrtica i alpina.

Les últimes glaciacions (45.000 a 20.000 BP) han portat les perdius blanques a colonitzar els Pirineus. El retrocés glacial les hi ha deixat aïllades.

Aquest especialista del fred i de la neu posseeix un ampli ventall de recursos per adaptar-se a les condicions del medi alpí, com el mimetisme, les potes emplomallades, les plomes desdoblades i un aparell digestiu adaptat.

A Andorra i als Pirineus en general, la perdiu blanca ha colonitzat el domini alpí (landa i tundra alpina) en el tram altitudinal que va aproximadament dels 2.200 metres als més de 3.000 metres d'altitud.

Aquest medi sotmès a unes dures condicions climàtiques (amplituds tèrmiques diària i anual molt elevades, poca disponibilitat d'aigua, poca protecció contra el vent, fortes nevades que cobreixen la vegetació indispensable per a l'alimentació i la protecció...) modela un ambient d'extrema duresa amb plantes de port reduït (medi herbaci o arbustiu) i una temporada vegetativa curta, on predomina el mineral. **Un sol vertebrat és capaç de menar-hi una vida activa durant tot l'any: la nostra perdiu blanca.**

Hàbitat, adaptació i morfologia

Una sèrie d'atributs particulars li ofereixen una adaptació perfecta a aquest medi particularment hostil:

- Tarsos i dits de les potes emplomallats, cosa que permet un aïllament tèrmic i una adherència més grans sobre la neu i el gel.
- Fortes urpes per facilitar la progressió sobre el gel i les pedres.
- Plomes desdoblades en la seva base per una ploma més petita (hyporachis), cosa que ofereix un aïllament tèrmic perfecte sobre tot el cos.
- Mudes successives de les plomes (una de completa a l'estiu i dues de parcials de les plomes de cobertura, a la primavera i a la tardor), gràcies a les quals l'ocell presenta una homocromia perfecta amb el medi durant tot l'any que li garanteix una discreció total enfront dels depredadors.
- Presència d'uns cecs a l'aparell digestiu que li permeten digerir els vegetals més coriàcis.

Els mascles, que pesen al voltant de mig quilo, solen ser lleugerament més grossos que les femelles (de 350 a 480 grams), i se'n diferencien per la presència d'una careta negra al voltant dels ulls denominada *lorum*.

La primavera

En sortir de l'hivern, quan l'estrat alpi encara està tot blanc, comença una primavera que acostuma a ser climatològicament molt dura i inestable en aquestes altituds. Anuncia l'inici del zel de la perdiu blanca.

Des de principi d'abril fins a mitjan juny, cada matí i durant dues hores, a partir d'una hora abans de llevar-se el dia, les perdius blanques es lliuren a tot un ritual que menarà a la formació de parelles de sexes oposats i a l'acoblament. Els mascles, defensant un territori, paraden, canten i s'exhibeixen per atraure les femelles, competint amb altres mascles. Una sèrie de manifestacions vocals i comportamentals codifiquen un sistema de comunicació entre mascles rivals o entre mascles i femelles.

A l'inici del zel, només es detecta la presència de mascles, i els ocells són encara blancs. Guardant sempre un perfecte mimetisme amb el medi, aniran perdent el color blanc a mesura que es fonrà la neu, i canviaran les plomes per revestir la muda nupcial. Aquesta presenta un color grisenc sembrat de negre, blanc i marró terrós. Sobre els ulls, els carònculs dels mascles són protuberants i d'un vermell intens.

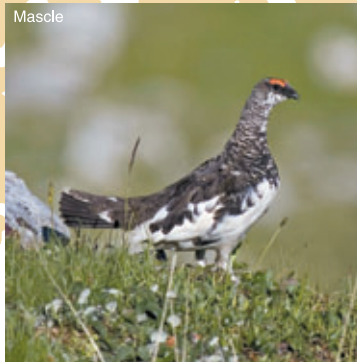
Les femelles, arribades de forma més tardana en els territoris de cant (mitjan abril), escolliran el mascle amb què desitgen aparellar-se, i els mascles feliçment acompanyats es tornaran discrets per no despertar enveges. Al més de juny, el mascles acompanyaran les femelles fins al niu per a la posta i incubació dels ous.

Durant la primavera, les perdius blanques, en plé zel, trenquen la llei de la discreció per fer la cort. Estan mudant el plomatge blanc pel nupcial.

L'estiu

Els ocells ja han perdut totes les plomes blanques, exceptuant les de les ales, que sempre queden blanques, i llueixen les mudes d'estiu. La femella, d'un marró més clar que el mascle, amb taques negres i marró fosc, es camufla perfectament en un medi vegetal dominat per herbàcies i arbusts.

Les postes, de 5 a 9 ous, són realitzades en nius emplaçats al mateix sòl, parcialment amagats per alguna roca o algun arbust. Mentre la femella cova, el mascle, no gaire lluny, vigila i dona l'alarma en cas de perill. Els ocells no peonen mai prop del niu per no deixar rastres susceptibles de ser detectats pels depredadors amb l'olfacte fi tals com la marta, la guineu i l'ermini.

Al cap de 21 a 24 dies d'incubació, les descloses donen vida als pollets, que presenten uns colors semblants als de la mare. Acabats de néixer, abandonen el niu (nidifugs) i són capaços de voletejar al cap de 10 a 15 dies. Durant aquest període de les dues primeres setmanes de vida, els pollets presenten una fragilitat extrema que molts pagaran amb la vida; llur supervivència serà en gran part decidida per tota una sèrie de paràmetres externs com les condicions meteorològiques, el parasitisme, la depredació, la qualitat i la disponibilitat de l'alimentació...

Després de les descloses, els mascles abandonen el nucli familiar i els pollets continuaran l'aprenentatge un mes i mig amb la gallina, abans d'emancipar-se.

Tot i que en el règim alimentari dels ocells adults hi dominin les espècies lignoses (branquetes de nabiu, d'azalea nana, de bruguerola, o brots d'abarset...) durant l'estiu aquests tenen al seu abast una alimentació abundant i una oferta variada per les plantes herbàcies –tiges, fulles, flors i fruites– com la potentilla, la driade, la treffa...). A més de les plantes consumides pels adults, els pollets incorporen en la seva dieta petits invertebrats (insectes, aranyes, petits mol·luscs) per gaudir de les aportacions necessàries per al creixement.

A l'estiu, tota cuca viu: les perdius blanques aprofiten aquesta temporada d'abundància per a criar els pollets i engrèixar. El plomatge marronós les permet passar desapercebudes entre la vegetació.

La tardor

Durant la tardor, cal engreixar-se abans de fer front a l'hivern. Les primeres plomes blanques apareixen amb les primeres nevades.

A la tardor, femelles i joves incorporen grups d'individus adults que presentaven mascles i femelles sense pollicada; aquests grups poden comptar fins a trenta individus.

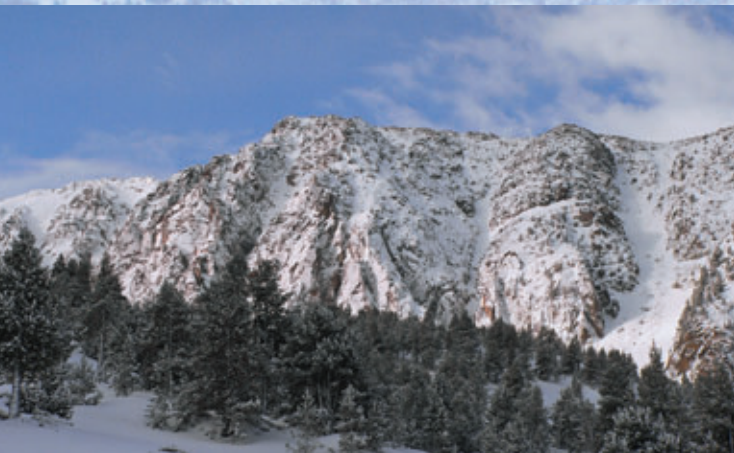
Durant aquesta temporada, el plomatge dels ocells ja comença a estar esquitxat de blanc: efectua la muda de les plomes de cobertura que el vestirà de blanc.

El gran ventall de disponibilitat alimentària que oferia l'estiu va minvant a mesura que es va instal·lant l'hivern, però encara queden molts recursos per a la perdiu blanca, que pot atipar-se dels fruits d'ericàcies com el nabiu (*Vaccinium uliginosum*), el nabiu uliginós (*Vaccinium uliginosum*), o de fulles de salses nanes (*Salix pyrenaica*), de saxifragues, de la driada, així com fruits de *Polygonum viviparum*.

Aquesta temporada, la majoria dels grups viu en altituds força elevades. Les primeres nevades les faran baixar.

L'hivern

L'ocell, amb totes les plomes blanques, és quasi indetectable sobre la neu. Els mascles es reconeixen per una careta negra al nivell dels ulls.

A l'hivern, la perdiu blanca presenta l'aspecte que tots li coneixem i que li confereix el seu nom: és totalment blanca, llevat de les urpes, el bec, els ulls, la cua (que queda negra tot l'any) i, pel que fa als mascles, una careta negra al tomb dels ulls que permet diferenciar-los de les femelles. Aquesta temporada, els ocells que se senten protegits pel seu camuflatge solen ser menys escorredissos i es deixen apropar sensiblement. Aquest sistema de protecció per mimetisme pot ser una arma de doble tall, ja que els hiverns de nevades tardanes, quan el medi presenta encara un color fosc, els ocells blancs es transformen en dianes perfectes per als depredadors.

Els ocells solen viure en grupets petits (de 2 a 4 individus generalment) o sols, ja que la disponibilitat alimentària es veu molt reduïda per la cobertura de la neu i és preferible que no entrin en competència. S'alimenten de vegetals lignosos que poden aflorar a les zones ventades o amb poca neu, i que poden digerir gràcies a uns diverticles del sistema digestiu denominats cecs i que podem considerar un alt nivell d'adaptació al medi.

En caure les primeres nevades importants, els ocells acostumen a baixar d'altitud, tot mantenint-se a les landes alpines i algun a l'extremitat del límit superior del bosc.

Durant el dia l'escassetat d'aliments els obliga a fer desplaçaments de prospecció importants. Durant la nit busquen indrets força nevats on s'instal·len, dintre d'una cubeta o dintre d'un tunelet que han foradat. Si sorgeix alguna tempesta, s'abriguen del vent en algun lloc arrecerat i es deixen cobrir per la neu.

La seva gestió a Andorra

La perdiu blanca està emparada pel Reglament d'espècies animals protegides aprovat per decret del 28-02-2001, però la seva caça està prohibida des de l'any 1978.

A partir de l'any 2002, el Departament de Patrimoni Natural ha dut a terme un esforç particular per conèixer més bé la distribució, els efectius i la tendència d'aquesta espècie. Andorra és al cor del nucli poblacional més important de perdius blanques als Pirineus, i el mapa de distribució assenyalava la presència d'aquest ocell a gairebé la meitat del país.

Tècnicament, cada any s'efectuen dos tipus de recomptes, els resultats dels quals poden ser considerats una radiografia de l'estat i de l'evolució de la població de perdius blanques.

Censos d'estiu amb gossos: aquests censos estan programats per conèixer l'èxit de la reproducció (noves possibles incorporacions a l'estoc poblacional) any rere any, i permeten estimar el nombre de pollets en relació amb el nombre d'adults detectats. S'utilitzen les qualitats de l'olfacte dels gossos per localitzar els ocells.

Recomptes durant el cant: aquests recomptes no solament serveixen per valorar els efectius dels ocells (nombre total) i la seva repartició (densitats més o menys elevades), sinó que any rere any contribueixen a controlar la tendència de la població (increment/ decrement). Són efectuats durant la temporada de zel, és a dir, abril, maig i principi de juny. En la pràctica, els components de l'equip de recompte (mínim 6 persones) es distribueixen de forma regular en un sector preescollit de l'àrea de presència dels ocells, i proven de localitzar-los mitjançant l'escolta dels cantos i les manifestacions del zel. L'horari del recompte va d'una hora abans de llevar-se el dia fins a una hora i mitja més tard. Això suposa muntar un campament in situ i guanyar el lloc de recompte durant la nit. Molta son, molt de fred i molt cansament queden compensats, no obstant això, per la grandesa dels paisatges il·luminats pel sol naixent i per la il·lusió de poder sentir (sovint) i veure (rarament) algun ocell.

Els resultats de les successives campanyes mostren que al nostre país encara hi ha un estoc important d'aquests ocells; sobre tot a Andorra i a la part d'alta muntanya francesa (Arieja) que fa frontera, estimem la presència de 1.500 mascles al cant. No obstant això, els canvis meteorològics que influeixen negativament sobre l'èxit de la reproducció, el ràpid i poc respectuós creixement de les pistes d'esquí o altres activitats gens o poc controlades (motos de neu, quads, motos de trial...) fan que a les extremitats de la seva àrea de distribució la perdiu blanca estigui en regressió (Pirineus Orientals, Gironès, Navarra) i en certs llocs fins i tot desapareguda (massís de l'Orrhy, Cadí).

La feina dels tècnics del Departament de Patrimoni Natural és procedir al recompte i fer el seguiment de la població de perdius blanques.

